

KERTINĖ
PARAŠTĖNaujas „Gimtasis kraštas“
— idilė tabu rėmuose

Priešais, ant stalo du *Gimtojo krašto* numeriai. Senasis, priešekuolisinis, primena Stalino laikų „tarybinį“ pareigūną — iš cemento išlieta eilutė, paradinė monotoniška, žargono kanonada. Dabartinis *Gimtasis kraštas* jau panašus į gorbachovinės eros lietuvi diplomatą — madingas apdaras, suvienytas, tautiškas, tautiško diskotekos ir leninizmo mišinys. Ar tie du numeriai skiriasi savo esme, ar tik tiktai paviršiumi?

Naujasis *Gimtasis kraštas* ne tiktai pagražino, sumodernino savo išorę, bet ir per bortą išmetė didelę dalį ideologinio balasto. Jo vietą dabar užima autentiškesnė Lietuvos gyvenimo vaizdai ir jos žmonių pasisakymai. Į puslapius, kuriuos anksčiau beveik išimtinai užpildydavo propagandistai, dabar ateina tie žmonės, kurie palaiko Lietuvos savitumą ir jos kultūrinę tapatybę: žmogiška kalba kalbantys rašytojai, menininkai, mokslininkai, įvairių sričių profesionalai. Mažai skaitomas laikraštėlis tapo populiariausiu periodiniu leidiniu ir krašte, ir išsiviejoje.

Kaip nesuvirpęs išsiviejo skaitytojo širdis, regint *Gimtojo krašto* Lietuvą? Tautiečiai (šypsodami) dirba, mokosi, linksmynasi, kepa tortus. Ir kokia tolerancija praeities atgyvenoms ir dabartinėms iš užsienio atklydusioms madoms — straipsniai apie Kūčias ir apie roko festivalį! Valdžia geraširdiška, ji leidžia jaunimui siausti! Jauni ateistai pagarbiai leidžia senutei švesti išnykimui pasmerktą šventę. Bažnyčių nuotraukos, žinios apie kunigų pašventinimą. Matote, kokia graži, kokia laisva dabartinė Lietuva — šnėra *Gimtojo krašto* puslapiu. Mylekit ją, bendraukit su jos žmonėmis.

Tai patrauklioji *Gimtojo krašto* pusė, kurią galima pavadinti vienu žodžiu — idilė. O idilės negalima drumsti tokiais kritiškais pasisakymais, kokie dabar pasigirsta *Literatūroje* ir *mane* ar *Per galvą*. Idilė per graži, per trapi, kad ją būtų galima daryti sudėtinga tikrove.

Tačiau ir sentimentalistas *Gimtojo krašto* skaitytojas po idilės kvepalais užuosi seniai pažįtamą dūmelį. Paimkime kad ir 26-me numeryje išspausdintus anketos duomenis, pavadinčius „Kauno katalikų nuomonė“, kurią susumuoja apklausa orga-

nizavęs Mokslų akademijos instituto bendradarbis Feliksas Laurinaitis. Tie „moksliškai“ apklausingi kauniečiai katalikai beveik choru atsako, kad jiems valdžia netrukdo, jie turi malda knygių, jų teisės nepažeidžiamos, o bažnyčios išlaikomos. Ar ne gražu — Kauno katalikų choras harmoningai pritaria „tarybinės“ propagandos chorui? (Taip kaip anksčiau *Gimtojo krašto* skaitytojų choras uždainavo, jog Albertas Laurinčiukas esąs populiariausias lietuvių žurnalistas.) Ar nejaudinantis *Gimtojo krašto* redaktorių pasitikėjimas savo skaitytojų naivumu? Kai kituose laikraščiuose ir žurnaluose, Vilniuje ar Maskvoje, pareigūnai, rašytojai, mokslininkai mušasi į krūtines, prisipažindami melave bei klastoję statistinius duomenis, nejaugi skaitančioji liaudis staiga ims ir patikės tu automatiškai „sutarybintu“ Kauno katalikų balsu?

Negana to, paskelbęs tą neva Kauno katalikų nuomonę, Laurinaitis primygtinai „paaiškina“, jog jų nuomonės nesutampa su tu, kurie „mūsųose vadinami „religiniais ekstremistais“, o Vakaruose „sąžinės kalviniais“. Staiga, iš idilės nusileidžiamieji senojo, cemeninio *Gimtojo krašto* teritoriją. Partijos ir jos bendradarbių naudojamas „religinių ekstremistų“ terminas dabar pavertiamas visų lietuvių vartosenai. Sugestionuojama, kad tereikia žmogui prisegti „religinio ekstremisto“ etiketę, ir ji jau galima teisėtai pasodinti už grotų ir kankinti. Šiltoji lietuviškoji idilė ledu padvelkia tradicinis stalininis mentalitetas.

Dar ryškesnis tokio mentaliteto pavyzdys yra 17-20 numeriuose pasirodžiusi serija straipsnių apie lietuvių partizanų, pokario metais kovojusių prieš okupantą. Iš anksto paskelbiama, kad straipsnių autorius, Mokslų akademijos vyresnysis mokslinis bendradarbis Antanas Augus, remiasi „tikrais faktais ir dokumentais“. Po tokios išangos, skaitome tipiską Stalino ir Berijos stiliaus klastotę, aukštinančią tu dviejų „bogatyrų“ parankinius ir niekuo nesiskiriančią nuo tokių ankstesnių klastotų, kaip *Vanagai iš anapus*. O *Gimtojo krašto* redakcija priduria, jog „tokiomis emocijomis gyvena visa Lietuva“. Kai kurie lietuvių rašytojai ir istorikai jau pradeda

MOTERYS IR GYVATĖS (ŽALČIAI)

Baltiškios kilmės pasaka ir jos giminaičiai.
— Pasaulinis motyvo išplitimas.

DR. JONAS BALYS

Dar nuo mokyklos laikų visi žinome pasaką „Eglė žalčių karalienė“. Tą temą mėgstą panaudoti rašytojai, muzikai, dailininkai, skulptoriai, amatininkai. Pasaka pridera ciklui „negamtiskasis vyras (arba žmona)“, kur yra magiško pasivertimo ir negalimų uždavinių įvykdymo temos. Įvykdyti kokį nors tabu (draudimą), įvyksta nelaimė. *Lietuvių enciklopedijoje* (1955, t. V, p. 367-69) buvo duotas dalykinis tos pasakos aptarimas. Tačiau praėjo jau gerokai, atsirado naujų duomenų, kuriuos verta iš naujo pagnagrinėti.

Pasakos kilmė — iš Indijos?

Apie tai rašiau jau 1951 m. žurnale *Gabija* (nr. 1, p. 62-65: „Žalčio pasaka Indijoje“). Yra bent trys indiškos pasakos, kurios turi panašumo į mūsų Eglės pasaką. Visi čia duodamų pasakų turiniai yra labai schematiški, paduoti tik esminiai dalykai.

1. Ragana pavertė karalaitį Bunsį Lalį žalčiu ir privertė jį gyventi požemyje. Jis iš ten paspruko ir pasistatė namą žemės paviršiuje. Jis sutiko miške gražią mergaitę Sukkiją ir prašė tekėti už jo. Mergaitė išsiganč, nes nežinojo, kad jis karalaitis ir naktį pavirsta žmogumi. Mergaitės pamotė privertė ją tekėti, išsideredama iš žalčio pilną namą

reikalauti, kad į pokario kovas būtų pažvelgta objektyviau, bet *Gimtajame krašte* tebekartojamas NKVD ritualas.

Taigi kandame kvapnų Algimanto Čekulio idiliniame sode prinokusi obuolį ir perkandame nebejauna lenininę-stalininę kirmėlaitę. Be to, ir patsai redaktorius prisipažino, kokios jo savitraščio ribos. Pasikalbėjime su išsiviejoje spausdintiems (Nr. 27), jis pareiškė, kad *Gimtasis kraštas* spausdins bet kokį išsiviejoje straipsnį. „Jeigu jame nebus įžeidinėjimų arba kvėstionuojamas Lietuvos inkorporavimas į TSRS“. Kitų temų atžvilgiu „tabu“ nesą. Žodis „įžeidinėjimai“ tarybinėje terminologijoje reiškia santvarkos, ideologijos ir jos vykdytojų kritiką. Uždrausta kalbėti ir apie Lietuvos okupaciją. Lietuviškoji idilė pasirodo esanti ankštai aptverta Kremliaus tabu tvora.

Pakeitus *Gimtojo krašto* formatą ir toną prisipažinta, kad marksizmas-leninizmas jau skaitytojų nebedomina. Nurijs tą ideologinį pralaimėjimą, dabar mėginama tą pačią ideologiją įvesti lietuvių samones po Lietuvos

sidabro. Kai pamotė aplankė Sukkiją ir rado ją laimingą bei viskuo pertekusią, tai patarė jai sužinoti savo vyro vardą. Sukkija privertė vyrą pasakyti savo vardą. Tada jis pradėjo. Sukkija visur jo ieškojo. Karalaitis jau ruošėsi vesti kitą, bet Sukkija pasiuntė jam savo žiedą ir jis ją prisiminė. Žalčio motina nusprendė nužudyti Sukkiją, bet jos vyras vis laiką ją išgelbėjo ir jie laimingai gyveno. Mums svarbu, kad pasakoje labai aiškiai pasakyta, jog ragana pavertė karalaitį žalčiu, kai lietuviškoje pasakoje tai lieka paslaptis. Kitas dalykas yra negamtiskos būtybės vardas: jei kas tą paslaptį sužino, tai turi jį ar ją savo valdžioje, gali sunaikinti.

2. Krokodilų karalius privertė ūkininką pažadėti jam dukterį. Krokodilai atnešė brangių dovanų, buvo suruoštos gražios vestuvės. Mergaitė verkė ir galvota, kad grigers, kai jai reiks eiti į upę. Tačiau vanduo persiskyrė ir ji nuėjo į dugną nesužlapusi. Krokodilų karalius davė mergaitės tėvui tokią plytą, kuri galėjo perskirti vandenį. Tėvas kartą nusprendė išbandyti — ir tikrai vandenys persiskyrė. Tėvas rado puikius rūmus ir labai laiminga dukterį, nes jos vyras buvo puikus žmogus ir pavirsdavo krokodilu tik pasiekęs krantą. Tėvas

gamtovaidžiui, dainų švenčių ir tikros kultūros priešdangą. Tuo atžvilgiu naujasis *Gimtasis kraštas* nesiskiria nuo senojo. Abiejų pagrindinis tikslas — santvarkos apologetika. Lietuvos okupacijos įteisėjimas, išsiviejoje „neutralizavimas“ ar „atvertimas“.

O vis dėlto naujajai *Gimtajai kraštą* daug idomiau skaityti. Jame randa vietos ir daug rimtų straipsnių visiems lietuviams svarbiais klausimais. Be to, savitraštyje atsispindi ne tik naujoji Gorbachio politika, bet ir naujos lietuvių nomenklatūrininkų kartos viltys, nerimas, moralinės ir politinės dilemos. Šios kartos atstovai, dabar perimantys svarbiuosius Lietuvos aparato postus, yra apsišvieję, apsitrynę, ir matė daug pasaulio. Ir jiems, jų „tikram tikėjimui“ besikaukiant su tikrove, nelengva balansuoti tarp patriotinių impulsų, baimės prarasti savo „dolce vita“, ideologinių tabu bei naujosios politikos reikalavimų. Kaip neseniai kalbėjo redaktorius Čekulis: „Mes patys kovojame su tabu. Šito mokomės ir dar negalime pasakyti, kad išmokome“.

I *Gimtojo krašto* serienadą ne vienas išsiviejo gal taip atsakyti: Ačiū už idilinę Lietuvą. Ja mylėtumėm net ir tada, jei ji būtų perpus mažiau idiliška. Džiaugiamės tuo, ką lietuviai sukūrė ir tebekuria, bet žinome, kad mūsų tauta turi ypatingą talentą statyti ir kurti net ir absurdiškiausiomis sąlygomis. Iš Lietuvos stiprybės sentis ir su jos žmonėmis bendrauti norėjome ir norime. Bet tai toli gražu nereiškia, kad dabar imsime prarysim totalitarinius falsifikatus vien tik todėl, kad jie įvynti i tautiniais raštais išmargintus popierėlius.

Tautosakininkas dr. Jonas Balys.

su motina abu persikėlė gyventi pas dukterį ir žentą.

Kelias į Lietuvą

Jeigu tos indiškos pasakos turi kokio ryšio su lietuviška Eglės pasaka, tai kaip jos pasiekė Lietuvą? Pasakos keliavimas ir skolinimasis yra patikimesnis aiškinimas, negu kadaise buvusi giminytė. Tad reikia ieškoti tarpininkų. Tokiais gali būti žemiau duodamos pasakos.

4. Vienas mokytojas apie 1863 m. Tulos gubernijoje užrašė rusišką pasaką, kuri labai panaši į lietuvišką ar latvišką. (Pilnas vertimas paskelbtas *Drauge*, 1953.IX.12: „Rusiška žalčio pasakos versija“). Ta pasaka pavadinta „Užak“, t.y. vandens žaltys. Eina turinio santrauka. — Kai mergaitės maudėsi, iš vandens išlindo žaltys ir atsigulė ant vienos mergaitės marškinė. „Jeigu už mane tekėsi, atiduosiu tavo marškinius“. Išsiganč mergaitė pažadėjo. Po savaitės daugybė žalčių atsirangė prie trobelės. Uždarė duris, bet žalčiai susivyniojo į kamuolį, išdaužė langą, sušliaužė į trobą, nusiėmė mergaitę nuo krosnies, nusiėmė prie tvenkinio ir panėrė tiesiog į vandenį kartu su ja. Tenai jie visi pavirto žmonėmis. Mergaitė gyveno su ten ir pagimdė du vaikus: sūnų ir dukterį. Ji dažnai

Yra ir daugiau indišku pasakų kitomis temomis, kurios panašios į lietuviškas (žr. mano straipsnį „Lietuviškų ir indišku pasakų panašumai“, *Aidai*, 1960, nr. 1, p. 30-35).

prašydavo vyro leisti jai aplankyti motiną. Pagaliau vyras iškėlė ją ant kranto. „Kaip aš turesiu pašaukti?“ — „Pašauk mane: Osip, Osip (t.y. Juozai), ateik čia! Ir aš ateisiu“. Motina klausinėjo: „Kaip ten tau einasi, vaikelis?“ — „Labai gerai, mama, mano gyvenimas ten yra geresnis, negu jūsų čia“. Motina paruošė pietus. „Koks yra tavo vyro vardas?“ — „Labai gerai, mama, mano gyvenimas ten yra geresnis, negu jūsų čia“. Motina klausinėjo: „Kaip ten tau einasi, vaikelis?“ — „Labai gerai, mama, mano gyvenimas ten yra geresnis, negu jūsų čia“. Motina klausinėjo: „Kaip ten tau einasi, vaikelis?“ — „Labai gerai, mama, mano gyvenimas ten yra geresnis, negu jūsų čia“. Motina klausinėjo: „Kaip ten tau einasi, vaikelis?“ — „Labai gerai, mama, mano gyvenimas ten yra geresnis, negu jūsų čia“.

„Koks yra tavo vyro vardas?“ — „Labai gerai, mama, mano gyvenimas ten yra geresnis, negu jūsų čia“. Motina klausinėjo: „Kaip ten tau einasi, vaikelis?“ — „Labai gerai, mama, mano gyvenimas ten yra geresnis, negu jūsų čia“. Motina klausinėjo: „Kaip ten tau einasi, vaikelis?“ — „Labai gerai, mama, mano gyvenimas ten yra geresnis, negu jūsų čia“.

5. Viena mergaitė įsimylėjo žaltį, kuris paėmė ją už žmona. Jų namas buvo iš gryno stiklo po žemum.

(Nukelta į 2 psl.)

Paulius Augustas

S. Bačinskaitės „Žalčio pasakos“ iliustracijos. 1945-1947.

Šiame numeryje:

Naujas „Gimtasis kraštas“ • Moterys ir gyvatės (žalčiai) • Nijolės Jankutės „Kelionės atvirukai“ • Elenos Tumienės eilėraščiai • Šekspyro „As You Like It“ Stratforde • Judita Vaičiūnaitė ir Vytautas Kubilius Chicagoje • Chicago teatruose

Moterys ir gyvatės (žalčiai)

(Atkelta iš 1 psl.)

me, kaip kokiam piliakalny. Buvo sakoma, kad jos motina iš pradžių labai liūdejo. Laikas bėgo, žalčio žmona pagimdė dvytnius, berniuką ir mergaitę. Tėvų vaikai atrodė tarsi būtų iš vaško nulieti. O ir ji pati buvo graži kaip lėlė. Tai taip Dievui davus kūdikius, ji kalbėjo: „Dabar, kai vaikeliai gimė kaip žmonės, reikia juos ir pakrikštyti“. Ji atsisėdė į aukštinį vežimą, pasidėjo ant kelių vaikus ir išvažiavo į kaimą pas popą. Kai buvo nunešta žinia jos motinai, tai ji pasigriebė pjautuvą ir išbėgo pasitikti. Matydama mirtį, pasisaukė prie savęs vaikus ir sakė: „Skraidykite, mano vaikeliai, kaip paukščiai po pasaulį; tu, mažas sūneli, kaip lakstingala ir tu, mano dukrelė, kaip gegutė!“ Išskrido iš vežimo pro langą, po dešine puse lakstingala, o po kaire puse gegutė. Nepasiliko ir jų motina, tik tai dilgėlė išdygo šalia kelio (Paskelbė P. Kulis 1857 m. Yra anglų kalba vertimas: A. Wratishlaw, *Sixty Folk-tales from Exclusively Slavonic Sources*, Boston, 1890, p. 160-61, nr. 30.)

6. Idomus yra pasakos fragmentas, labai artimas mūsų Eglės pasakos pradžia, užrašytas iš čeremisų (tai finougrių tautelė), gyv. Kozmodemjansk apyl., tai miestas prie Volgos, Kazanės gub. – Karalaitė nuėjo su draugėmis į upę pasimaudyti. Kai jos nusimaudė ir išlipo iš vandens, tai ant karalaitės marškinų gulėjo gyvatė. Ji paklausė karalaitę: „Ar nori būti mano žmona?“ Karalaitė ilgai varžė, pagaliau tarė: „Geda eiti nuogai namo, viskas matyti“. Pradėjo ji verksti ir pagaliau atsakė gyvatei: „Tekiesiu už tave“. Gyvatė tuojau atidavė marškinus ir mergaitę apsiėmė. Gyvatė paėmė ją ant savo nugaros ir nusinėjo į mišką. Draugės labai persigando ir pradėjo verksti. Jos pasakojo karaliui: „Tavo dukterį gyvatė nusinėjo“. O. Beke, *Volksdichtung und Gebräuche der Tscherenen*, Budapest, 1951, p. 165) – Pasakos tekstas yra visiškai skirtingas. Pradžioje taip pat yra kitas tarptautinės pasakos tipas (AT 310) apie lėkštę, uždarą m. rginą, kad būtų jos neprieitų joks vyras. Kai tas pasakos žinomas ir lietuviams, bet lietuvių niekada jų neįgynę su Eglės ar žalčio pasaka. Tai reiškia, kad čeremisai girdėjo tokią pasaką, bet ją nesuadėmė ir ją sujungė tik kaip epizodą su kitomis pasakomis.

7. Labai artima baltiška atrodo kazachų pasaka „Grazuolė Miržana ir vandens karalystės valdovas“ (Kazachų liaudies pasakos, Vertė E. Karaliūtė. Vilnius: Vaga, 1964, p. 94-97.) Kazachai yra turkiškos kilmės tauta, jų 4 mil. gyvena dideliame puse nuo Volgos žiočių iki Kinijos sienos, tai daugiausia stepės ir dykumos, žiaurus klimatas: karštos vasaros, šaltos žiemos. Sovietai išstremė daug lietuvių į Kazachstaną. Didieji miestai: Almaty, Aty, Karaganda, Semipalatinsk.

Naslė turėjo gražuolę dukterį. Merginos nuėjo maudyti. Upėje pasigirdo iš gėlmės skardus kažkieno balsas... Merginos išsigando, klydamos puolė į krantą, atėjo savo drabužius ir nubėgo į mišną (stovyklą), o Miržana ir užmiršo. Stovi mergaitė ir mato: ant jos drabužių, susisukęs septyniais ratais, guli didžiulis slibinas. „Aš esu povandeninės karalystės valdovas... Būk mano žmona. Pažadek, kad tekėsi už manęs – atiduosi drabužius“. Drebedama iš baimės pasidėjo. Ir slibino kaip nebūta. Motina ramino: „Baisusis slibinas tau, matyt, pasivaideno“. Už savaitės, kiek tik akys užmato, šliaužia nuo upės juodi slibiniai, visa upė tik šnypči. Susivijo ka-

Paulius Augius S. Bačinskaitės „Žalčio pasakos“ iliustracijos. 1945-1947.

muoliais, šoko ant jurtos (palapinės), uodegomis veltinį prakirto, ramščius sulaužė, pačiupo apalpusią Miržaną ir nusinėjo prie upės. Pasinėrė slibinas į vandenį, o su juo pranyko ir Miržana. Daug kartų teko ir leidosi mėnulis, bėgo laikas. Vieną kartą naslė sėdi prie savo skurdžios jurtos ir staiga mato: eina prie jos jauna moteris, išsipuosusi kaip kunigaikštienė, dešinė ranka vedasi berniuką, o ant kairės laiko mergytę. „Aš atėjau iš povandeninės karalystės. Mano vyras tos karalystės valdovas... Negali būti laimingesnis už mane! Tik tai tavęs pasilgau, motule, ir panorau tau mūsų vaikelius parodyti... Vakare mes turėsime būti namie, povandeniniuose rūmuose. Mūsų laukia vyras. Jis tik žemėje virsta slibinu, o savo karalystėje – jis puikias batyrus (karžygs)“. – „Bet kaip tu surasi kelia atgal?“ – „Aš prieisiu prie vandens ir sušuksiu: „Achmetai, Achmetai, aš tavo žmona, ateik mano mielas, išnirš iš gelmių!“ – „Pernakvok gimtinėje bent vieną naktelę“. Miržana sutiko pabūti iki ryto. Tada senė patyliukais atsikėlė, susirado kirvi ir vogčiomis išsėlio iš jurtos. Atėjo prie upės ir garšiai sušuko: „Achmetai ir t.t.“. Slibinas iškilo iš vandens, padėjo galva ant kranto. Senė negaišo, užsimojo kirviu ir nukirto slibino galvą. Miržana rytą atsivėikino su motina. „Ateisiu pas tave po metų“. Atsisėjo prie vandens, šaukia vyrą. Niekas nesiėjo. Žiūri į upę, o vanduo raudonu krauju pasruvęs... ir slibino galva šalia meldų guli. Miržana viską suprato. „Tu, dukrelė, kregždute būk... O tu, sūnau, būk lakstingala... O aš, jūsų motina, pavirsiu gegutę, savo vyro liūdėsiu, liūdnei kukuosiu“. Ir visi trys pavirto paukščiais.

Ši pasaka yra labai panaši į rusišką iš Tulos gub. (nr. 4). Jeigu ta pasaka būtų tikrai iš liaudies užrašyta, tada būtų ryškus junginys tarp Indijos ir Rytų Europos. Tačiau knyga yra populiarus pasakų leidinys, ne mokslinis tautosakos rinkinys, tad galėjo būti vietos salygoms, įdedant tokias vietinius terminus, kaip chanas, aūlas, jurta, batyrus, Achmetas. Pasakos stilius suliteratūrintas. O gal koks lietuvis ar latvis tremtinys pritaikė baltiška pasaką kazachams? Tad klausimas pasilieka neišspręstas.

Pasakos tyrinėjimas

Baltiškus nežemiško vyro pasakos (AT 425) variantus mūsų Eglės pasakos forma rimtai panagrinėjo švedas Jan-Oejvind Swahn: *The Tale of Cupid and Psyche* (Lund, 1955). Jis panaudojo 10 lietuviškų, 16 latviškų ir po vieną estiška, suomiška ir rusišką variantus, kurie jam buvo prieinami (aš jam padėjau susirasti lietuvišką medžiagą). Jis tuos va-

riantus nagrinėjo atskirame skyriuje ir pavadino sub-type 425M, kaip skirtinga to pasakos tipo redakcija, kuri esanti baltiškos kilmės. Po vieną rastą variantą kitose kaimyninėse tautose jis laiko skoliniais iš baltų. Tokia pasakos forma galėjusi išsivystyti iš atitinkamos sakmės (legendos). „Aš laikau galimybe, – rašė Swahn, – kad latvių ir lietuvių liaudies išlaikė tokia pasakos forma, kuri gali būti labai sena“ (p. 342). Tai rimčiausias iki šiol mūsų Eglės pasakos nagrinėjimas.

Elena Bradūnaitė, aiškindama Swahn veiklą, bandė įrodyti, kad tipiškas baltiškas Eglės ir žalčio pasakos tipas susidarė veikiant liaudies tikėjimams apie gyvates ir žalčius, medžius, užkeikimus ir magiška pasivertimą arba burtininko pavertimą žmonių ir gyvulių ir kitus gamtos objektus (žr. *Lituanus*, 1975, nr. 1, p. 5-39). Žinoma, liaudies tikėjimai daugiau mažiau paveikė visas tautosakas rūšis.

Ada Zemp-Martinkus parašė ilgesnį straipsnį „Medžių šeimos struktūra vienoje lietuviškoje pasakoje“ (*Literatūra*, Vilnius, 1979, t. XXI, 1: p. 73-87). Ji perskaitė 51 pasakos variantą, kuriu tiksliai 31-me rado pilną to pasivertimo epizodą. Lietuviškuose variantuose Eglės vaikai paverčiami medžiais; pagaliau pasikeičia ir ji pati, tačiau kartais ji pavirsta gegute, bet ne egle. Galėjome pastebėti, kad rusų, kazachų (?) ir kai kuriuose latvių variantuose visi pavirsta paukščiais, motina paprastai gegutė, o ukrainietiška (nr. 5) – vaikai paukščiais, o motina dilgėlė šalia kelio. Čia yra magiška transformacija ir visiškai nesvarbu, kuo žmonės pavirsta, medžiais ar paukščiais. Viename latviškame variante visi pavirsta akmenimis. Todėl negalima šios pasakos laikyti sakme apie medžių kilmę. Tokie medžiai (ar paukščiai) jau buvo, tik tam tikri žmonės pavirto į individualius tos ar kitos rūšies medžius (arba paukščius).

Sakmė Amerikos kontinente

Gal daugelis nustebs, kad panašios mūsų Eglės pasaka sakmės buvo užrašytos, kaip tikri įvykiai, ir dvejose Amerikos indėnų giminėse.

8. Iš Pomo indėnų, gyvenančių šiaurinėje Kalifornijoje, 1933 m. buvo užrašyta sakmė „The Girl who Married Rattle Snake“. – Vietovėje, vadinamoje Cobiwin, buvo didelė uola su skyle ir ten gyveno barškuolės gyvatės. Netoliese prie Kalesima buvo kaimas, turįs keturis didelius namus, ir viename gyveno mergaitė. Pavaršį ji rinko valgomus augalus. Bedirbančią mergaitę stebėjo barškuolė gyvatė, kuri ją pasekė į kaimą. Netoli jos namų, gyvatė pavirto gražiu jaunu vyru, su tinklu ant galvos ir gražiais kailiais apie kaklą. Tada jis

užsilipo ant namo viršaus ir nusileido žemyn į vidų. Šeima nustebo ir jis prašė mergaitę už jo tekėti. Jis išbuvo su šeima per naktį ir rytą išėjo. Vakare jis ir vėl atėjo, ir taip truko keturias dienas. Penktą vakarą jis nebeprisiveržė jaunui, bet kalbėjo kaip ir anksčiau. Mergaitės motina girdėjo kažką kalbant ir pasišvietusi pamatė, kad kalba barškuolė gyvatė. Ji numetė šviesą ir persigandusi išbėgo. Kita rytą barškuolė pasimė mergaitę į savo namus ir ji ten liko. Laikui bėgant ji pagimdė keturis berniukus. Pamatė žmones, tie gyvačiukai susiriesdavo pasirodę kirsti, bet motina jiems sakydavo: „Ne, nekaskite savo giminių!“ Ir vaikai paklausydavo. Kai gyvačiukai paaugo, jie pasidarė smalsūs. Kitos gyvatės irgi norėjo patyrinėti, šliauždamos tos moters kūnu, ir atrasti, kas ji tokia yra. Moteris be baimės leido gyvatėms ją tyrinėti. Tada ji sakė vyriausiajam berniukui: „Aš turiu eiti aplankyti savo tėvus ir pasakyti, kas atsitiko“. Ji sugrįžo į tėvų namus. „Tai paskutinis kartas, kai mes galime pasikalbėti“. Tėvai nusiminė. Kai ruošėsi grįžti, motina verkė ir nenorėjo ją išleisti. Bet duklė pasipurtė ir staiga pradingo. Ji jau nebebuvo tikra žmogiška būtybė. Niekas nežino, kaip ir kur ji dingo, bet manė, kad ji sugrįžo į barškuolės namus ir ten pasiliko gyventi. (*American Indian Myths and Legends*, Selected and edited by Richard Erdoes and Alfonso Ortiz, New York, 1984, p. 397-398.)

9. Kita sakmė buvo užrašyta iš Zuni indėnų, gyv. New Mexico. Ji yra sudėtingesnė ir gal daugiau suliteratūrinta, tačiau ideja yra ta pati. Pavadinata „The Serpent of the Sea“.

Mūsų senolių laikais prie Griaustinio kalno buvo Erelų namas (vietos pavadinimas), kur gyveno graži mergaitė, viršininko ir burtininko duklė. Ji labai mėgo švarumą ir nuolatos ejo maudyti į Apačų tvenkinį, kuris iš tikrųjų buvo pašvestas Kolowissi arba Jūros gyvatei. Kartą ir kitą ji ten nustebsi rado mažą gražų berniuką, žaidžiantį su vandeniu. Ji nesuprato, kad tai buvo Jūros gyvatė, kuri gali pasivesti bet kokių pavidalų. Ji pasiėmė tą berniuką į savo namus ir žaidė su juo, net valgyti neuėmė. Naktį ji užmigo šalia vaikučio. Tuo tarpu tas vaikučias pavirto į gyvatę, apsvyniojo apie mergaitę ir vis diėjo, jo ritinių (coils) buvo pilnas kambarys prisirangęs. Rytą atėjo sesuo vadinti ją pusryčių, vos galėjo prastumti duris ir išsigando pamatiusi gyvatę. Tėvas buvo burtininkas ir suprato, kas atsitiko. „O Kolowissi, aš padarysiu atgailą už jos klaidą, paleisk mano vaiką nors trumpam laikui ir ji bus tavo“. Gyvatė atleido

ritinius, mergaitė išbudo, nulipo žemyn ir puolė prie motinos. Susirinko visi burtininkai pasitarti. Keturias dienas darė apeigas, rinko dovanas ir vis tiek nuspėdė, kad mergaitė turės palikti savo žmones ir gyventi Kolowissi namuose, Pasaulio vandenynse. Ją aprenge iškilmingais drabužiais su visais papuošalais ir išlydėjo. Gyvatė nulipo nuo aukšto, užėjo savo galvą ant mergaitės peties ir išėjo į vakarų pusę. Kai tik mergaitė iškrypdavo iš tako, gyvatė vėl ją pastumdavo atgal. Staiga Kolowissi pasikeitė į gražų jauną vyrą iškilmingais drabužiais. Jis pametė savo žvynus, kurie slėpėsi po apsiaustu. „Ar nepavargai, vargšė mergaitė?“ Ji išdrįso atsakyti ir pamatė gražų jaunui. „Kur dingo gyvatė?“ – „Tai aš esu. Mes gyvenime kartu ir mylėsime visados Pasaulio vandenynse“. Mergaitė pralinksmėjo ir greit pamiršo savo namus. Ji sekė savo vyrą į Jūrų gyvatės vartus ir liko gyventi ten su juo visam laikui. (Ten pat, p. 327-331).

Abi tos sakmės, ypač nr. 8,

indėnų legendų negali būti. Tačiau ideja yra ta pati. Tai bendra visai žmonijai pažįstama (Elementargedanke), pagal kurią norima aiškinti tam tikrus reiškinius. Ir senovės graikai, kaip matysime, tikėjo, kad moterį gali apvaisinti gyvatė. Kolowissi (nr. 9) labai primena skandinavų milžinišką pasaulio gyvatę Midgard, kuri gyvena vandenyno dugne. Tačiau tiesioginį ryšį ir čia sunku prileisti. Tokiu būdu šios indėnų sakmės su europietiškom turturi tik bendrą ideją, kad gyvatė arba kokia dvasia susižavi žemiška mergaitė ir nori ją turėti už žmoną. Demonas pamato, kad žmonių dukterys yra gražios. Biblijos įtaka neatsiliepia tekstuose, išskyrus tik ukrainietiška (nr. 5), kur žaltinė veža savo „gyvačiukus“ popui pakrikštyti. Negamtiskas vyras giminių paprastai laikomas priešu, reikia jį nužudyti.

Mito kilmės aiškinimas

Pagal Bibliją, velnias pasivertė žalčiu ir sugundė levą paragauti vaisiaus nuo uždrausto medžio.

Paulius Augius S. Bačinskaitės „Žalčio pasakos“ iliustracijos. 1945-1947.

labai panašios į mūsų Eglės pasaką. Visi pagrindiniai bruožai yra tie patys: gyvatės pavidalo dvasinė būtybė, kuri gali pasivesti į žmogų, išsigeidžia žemiškos mergaitės ir priverčia ją būti savo žmona. Mergaitė apsišpranta ir pasidaro savo būdu kito mitiško pasaulio būtybė. Jie turi vaikų. Mergaitė išsigeidžia aplankyti savo tėvus ar motiną, bet vis tiek nori grįžti pas savo vyrą. Ją tokia mitinė galvosena: jei žmogus kitame pasaulyje pernakojo, valge ar mylėjo, tai jis ar ji jau nebe šio pasaulio būtybė, veržiasi į ten.

Žinoma, jokio tiesioginio ryšio tarp mūsų Eglės pasakos ir

Lietuvių tautosakoj žaltys nėra laikomas velnio simboliu. Norbertas Velius, parašęs mūsų velnio istoriją, pastebi: „... tautosakinis lietuvių velnias retokai teisiavaizduojamas kaip žaltys, kuriuo religiniuose raštuose dažnai įsivaizduojama piktoji dvasia (Folklorinio velnio analizė, Vilnius, 1987, p. 249). Yra apstai istorinių duomenų, kad lietuviai gerbė ir laikė namuose žalčius, juos maitino, naudojo pranašavimui, nes žalčius laikė protiniais sutvėrimais („gudrus kaip žaltys“). Iš mokyklos dienų prisimena pasaka iš skaitymų knygos, kaip velnias, norėdamas sunaikinti žmonių giminę, pasivertęs

pele išgraužė Nojaus laive skylę; tai pastebėjo žaltys ir savo uodega užkibo tą skylę, tuo išgelbėdamas žmones. Tos pasakos šaltinio nebeprisimenu, gal buvo knygelė *Lietuvių pasakos*, išleisto 1907 m. Vilniuje. Tokiu būdu žaltys yra žmonių draugas, dievų pasiuntinys, tuo tarpu gyvatė laikoma velnio padaru, jis ją globoja, todėl užmušus gyvatę velnias verkiąs (Norbertas Velius, t.p., p. 137). Eglės pasaka, pagal Velių, primena nužudomų ir vėl atgimstančių dievų mitus ir ritualus, kur žmona apverkia ar net atgaivina savo nužudytą dievišką vyrą, tad susiliecia su klasikiniais mitais apie Persefonę ir Hado, Adonį ir Astartę, Attį ir Kibėlę, Ozirį ir Izidę, nors netikslu būtų teigti tiesioginį ryšį (t. p., p. 157-159).

Pagal žydų apokrifinę knygą apie Adomą ir levą, rašytą griečiausiai I-ame amžiuje prieš Kr., randame legendą, kad Samael (arba Šėtonas) sugundė levą ir pamatęs, kaip ji guli su Adomu, šiam užmigus ir pats gulėjo su leva. To santykio vaisius buvo nedoras levos sūnus Kainas. Taip atsiradęs pasaulio blogis. Tačiau nebūtinai tai turi būti pirmąsias šaltinis apie moteris ir gyvates (ar žalčius). „Daugelyje mitologijų randame dieviškų gyvųjų norą susijungti su mirtingomis moterimis... Jau Graikijoje bevaikės moterys guldavo visą naktį ant grindų Asklepius maldykloje (graikų ir romėnų gydyto dievas, kurio simbolis buvo gyvatė) ir tikėjosi, kad dievas pasirodys gyvatės pavidale ir jas bemiegiančias apvaisins... Ketvirtoji Makabiejų knyga paliudija populiarią tikėjimą, kad gyvatės gėdžia lytinių santykių su moterimis“ (Citatos iš R. Graves ir R. Patai, *Hebrew Myths*, New York, 1983, p. 85-88). Senprūsų bevaikės moterys, norėdamos susilaukti vaikų, melsdavosi į išdubusiam ažuole gyvenančius žalčius, – taip rašė S. Grunau 16 amž. pradžioje. Jo žinią pakartojo Hartknoch 1675 m., pridėdamas, kad moterys tiems žalčiams nešdavusios pieno; jos taip darė tikėdamos, kad pasidarys neščios žalčiams padėdant. Tai labai aiški ir sena tradicija. Galimas dalykas, kad tie ropiai buvo laikomi mirusių herojų ar prosenųjų vėlemis.

Vincas Vėcinas labai klysta laikydamas žaltį moteriškos deivės motinos Žemynos manifestacija (žr. *Varpas*, 1986 m., nr. 21, p. 24). Kaip tik priešingai, žaltys ar gyvatė jau nuo babiloniečių ir biblinių laikų yra *vyriškojo prado* simbolis. Juk ir Eglės pasakos Žilvinas buvo *vyras*, jos vaikų tėvas. Visos tautos, pradedant primityviausiomis, jau žino, kad be vyro nebus vaikų. Tautosakoj ir mituose tie mistiškieji žalčiai ar gyvatės atvaizduoti kaip vyrai, kurie vis labai kimba prie žemiškų moterų. Tai liudija visos aukščiau aptartos pasakos ir sakmės. Seksologas Freud gal aiškintu, kad taip darosi, nes gyvates mėgsta landžioti po įvairius urvus ir dažnai ten gyvena.

ATEITININKŲ STUDIJŲ DIENOS DAINAVOJE

Šį savaitgalį, rugsėjo 4 - 7 d., Dainavoje, Manchestere, Michigane, vyksta Ateitininkų studijų dienos. Programoje: krikščionybės jubiliejaus iškilnių Romoje vaidai; paskaitos apie dabartinę Lietuvos padėtį naujos Sovietų Sąjungos politikos šviesoje. Palaimintą Jurgį Matulaitį, Antano Maceinos kultūros teologiją, politinius piligrimus į Maskvą, krikščionio būklę šiandieniniame pasaulyje; muzika ir dainos. Šiandien vykstantis literatūros vakaras yra skirtas poeto Kazio Bradūno kūrybai. Savaitgalio metu taip pat vyks organizacijos darbuotojų pasitarimai ir viešas pokalbis ateitininkų sąjūdžio organizaciniais klausimais. Šių studijų dienų apžvalgą *Draugo* kultūriniam priedui paruoš Aldona Zailskaitė.

Rašto žmonės Kalifornijos Dailių menų kabinete susirinkę pas dr. Elena Tumienę 1987 m. rugpjūčio mėn. 8 d. Iš kairės: Pranas Vysvydas, Dama Mitka, dr. M. Marja.

Gimbutienė, dr. Elena Tumienė, Algirdas Gustaitis, Al. Rūta, Bronys Rūta ir Bernardas Brazdžionis. Nuotrauka Prano Gasparonio

Nijolė Jankutė

Kelionės atvirukai

ROMA

Pieta

Išeidama sustojau prie Pietos. Ir čia žmonių minia. Michelandželo genijus nenu-
stoja stebėdama.

Silkinis marmuro švelnumas kaip gyva oda. Vaikiškai jaunas Marijos veidas sklidin-
nas labiau rimties, negu skausmo. Tik at-
mesta kairioji ranka leidžia pajust praradi-
mo gelmę. Bet Kristaus kūnas, rodo, gilaus
miego, ne mirties paliestas. Preludus į Prisi-
kėlimą?

Šv. Petro aikštėje saulė žarsto mirguliuo-
janti orą. Karšta. Gaudžia varpai Viešpaties
Angelui. Popiežiaus balsas aidas po aikštę,
skelbdamas Romai naują palaimintąjį, kurio
vėliava kabo virš didžiųjų bazilikos durų. O
mūsų jaunimas šoka prie fontano. Mirga-
marga tautiniai drabužiai, į taktą ploja
žiūrovų minia. Kaip saunu, kaip linksma
šiandien būt lietuvių Romoje!

Musei e Gallerie Pontificie Citta del Vaticano

Vatikano muziejų reikia lankyti su drau-
gu, kuris ten daug kartų buvęs ir gerai žino,
kuri salė, kuris kampelis ribotą laiką turin-
čiam keleiviui svarbiausia pamatyti. Ir čia
sekmė mane lydi: po 38 metų vėl sutiktas
kun. Domininkas, buvęs Luebecko gimnazi-
jos kapelionas, pasiūlė būti mano vadovu.

„Aš senas, romėnas“ — sako jis, „visur čia
mano išvaikštinėta, išžiūrinėta“. Ir plau-
kiam mudu lankytojų upę, kuri nesibaigian-
čiu srautu pilasi iš salės į salę, nuo laiptų ant
laiptų.

Sala degli Animali, Sala della Musa, Sala
Rotonda, Carte Geographica... Ir Asirijos, ir
Graikijos, ir Egipto salės... Tik po žvilgsni-
tik po durų: Akys neaprepija, galva nesuima.
Kiekvienai salei reikėtų skirti po savaitę.
Bet stambeliu prie graikiškosios „Laokono ir
sūnų“ skulptūros. Juos smaugiančios gyva-
tės dar ir dabar man kelia šurpą, kaip ka-
daisė vaikystėje variant klasikinį kūrinių
atvirukus kukliame tėvo rinkinyje.

Pagalau pasiekiam „beato angelico“ Ra-
faelio salę. Čia kabo garsioji „Atėnų mokykla“.
Aplink Platono ir Aristotelio majestotiš-
kas figūras grupuojasi Sokratas, Epikūras,
Pitagoras, na ir pats angeliškasis Rafaelis.
Kiek čia senojo pasaulio garsenybių! Tikras
protas, mokslas ir menas „Who is Who“.

Biblijų kambarys mano vadovas atkreipia
dėmesį į vieną, sidabru apkaustytą su puik-
ku Vyčiu reliefą. Tik nepavyksta išskaityti,
kuris mūsų valdovas kada ir kam ją do-
vanavo.

Modernaus meno salėse akį patraukia
Lello Scorzelli bronzinis triptikas „Vatican
II“ Čia eilėje vyskupų ir dignitorių galima
atpažinti ir Joną XXIII, ir Paulių VI, suklu-
pusius prieš nepaprastai impresyvių kūrinių
centrą — ugningą, gyvatingą Šventosios
Dvasios atsivertimo sceną.

Sistino koplyčia

Kaip „visi keliai veda į Romą“, taip visi
koridoriai ir laiptai Vatikano muziejuje veda
į Sistino koplyčią. Pagaliau ir mudu, minios
nešami, iplaukiam pro siauras duris.
„Tylos! Fotografuoti draudžiama!“
skelbia užrašai. Bet viduje, kaip Kaziuko

Elena Tumienė

Elena Tumienė

ATĖJO VASARA

Atėjo vasara.
Vaivorykštėms sužydo pievos.
Atėjo vasara.
Kaišytinių juostų takeliais
Pievomis klajojo,
Kolei rudens vartus priėjusi
(Ir savo karalystės riba).
Pati savęs nustojo

Kai ji pati save
Prarado
Gamtos
Alcheminėje metamorfozėje.
Ruduo
Rimtai tuojau pradėjo
Savąjį tapybą.
Ir jau tiktai vienos
(Aukso)

mugę; kalbų babelis, foto lempučių blyksė-
jimas. Ak, neįgyvendinamų draudimų
ironija!

Nežiūrint kamšties, erzelio ir belangės
koplyčios troškumo, Michelandželo genijus
apstulbina:

Nuo lubų į mane, mažą ir nereikšmingą,
atplūsta rinktinė minia — Senojo Testamen-
to pranašų, sibilių, karalių ir herojų. Čia
rūsti Judita atneša Holoferno galvą, ir Do-
vydas partrenkia Galijotą: čia griuvinėja gir-
tas Nojus, apsuptas besišaipančių sūnų; čia
kietasprandžius izraelitus atsiveja dykumos
gyvatės; čia ir Adomas, ir Ieva, ir žaltys
žmogaus veidu... O virš visų sklendžia Die-
vas! Iš jo raumeningo kūno, iš jo plevenan-
čių plaukų ir degančio žvilgsnio krenta į
mane jėga lyg elektros srovė. Michelandže-
lo Buonarroti, tai bent talenta tau Dievas
davė, kad tu Jį taip nupiešt sugebėjai!

Paskutiniojo Teismo freska altoriaus sie-
noje dar išspūdingesnė. Kristaus Teisėjo figū-
ra centre nepalaidžia žvilgsnio. Kristus čia
visai kitoks, negu vaizduojamas įprastinio
se paveiksluose. Čia jis bebarzdis, trumpa-
plaukis, raumeningas ir be galo kūniškas.
Niekas jame nebėra silpnas, kenčiančio, nuže-
minto. Jo rankos mostas į praeituosius ne-
besulaikomas, tačiau veide nėra rūstumo, tik
jėga ir rimtis.

Pasmerktųjų kritimas, palaimintųjų ki-
limas tartum kūnų krioklys — rankų, kojų,
siaubo iškreiptų ir viltim šypsiančių veidų
gausybės ragas! Man sukasi galva ir trūksta
oro, nes jie visi atgriūva nuo sienos, gyvi ir
didžiuliai, ir koplyčioje greit nebelsis ne
centimetro vietas!

Zvelgiu aukštyn į lubas, kuriose jau be-
veik pusė freskų nuvalyta. Čia žvilgsnis atsi-
gauna žėrinčiose spalvose. Skirtumas tarp
500 metų dulkių ir žvakių dūmais apneš-
tųjų ir nuvalytųjų paveikslų — neapsakomas.
Japonų restauratoriai puikiai pasidarbo su
paslaptį laikomais preparatais, kuriais fres-
kos valomos tik po 10 cm iš karto!

Dar kartą Petras

Tavo koja tikrai nuzulinta, beformė, kaip
buvo pasakota, kaip rašė mano knygos. Ir aš
braukiu delnu per ją, zvelgdama į pajodu-

Spalvos
Audimą klojo
Ant miško,
Sodo,
Pievų ir arimų.

Tada sakiau,
Kad mirė
Gėlės,
Kai vasara
Nuvyto,
Priėjus savo karalystės ribą.

O jos? —
Tos gėlės
Slaptoje
Gamtos, gyvenimo, mirties ir meilės
Karuselėje sukos,
Ir, besisupdamos lietaus laivuos,
Niūniuodamos
Viltinę barkarolę,
Gyvos liko.

Ir dar pasivertė
Į žodį.
Ir įsiprašiusios
Į žmonių širdis,
Emė
Pinti naują,
Jau skirtingą
Kūrybinį vainiką.

Ir tik todėl,
Kad
Buvo vasara ir gėlės.
Kad
Kąkada
(Seniai)
Atėjo vasara.

„BRAVE NEW WORLD“

Prie pilkų rūmų,
Tarp džakarandų,
Kodel ramumo
Širdis neranda?

Plastikos gėlės,
Metalu surogos...
Ne serbentėlės —
Dirbtinės uogos.

Žalios rūtelės
Žirklem karpytos;

Gumos bitelem
Jos aplipdytos.

Kaip čia išeisiu
Prie greito kelio?
Ka čia dūmosiu
Aš be berželio?

Apvalus menuo
Spalvos meliono
Maudosi vienas
Jūroj betono.

Nei pasakėles,
Nei mito seno.
Sentėvių vėles
Čia negyvena.

Aušta aušrelė
Tarp tamarindų,
Už debesio
Balto užlindo.

Aušra atvėrė
Saulės langą,
Aukšą pažėrus
Jaunojo padangę

Ne į drobelę
Sesėlės balta
Krito rasele:
Tik ant asfalto.

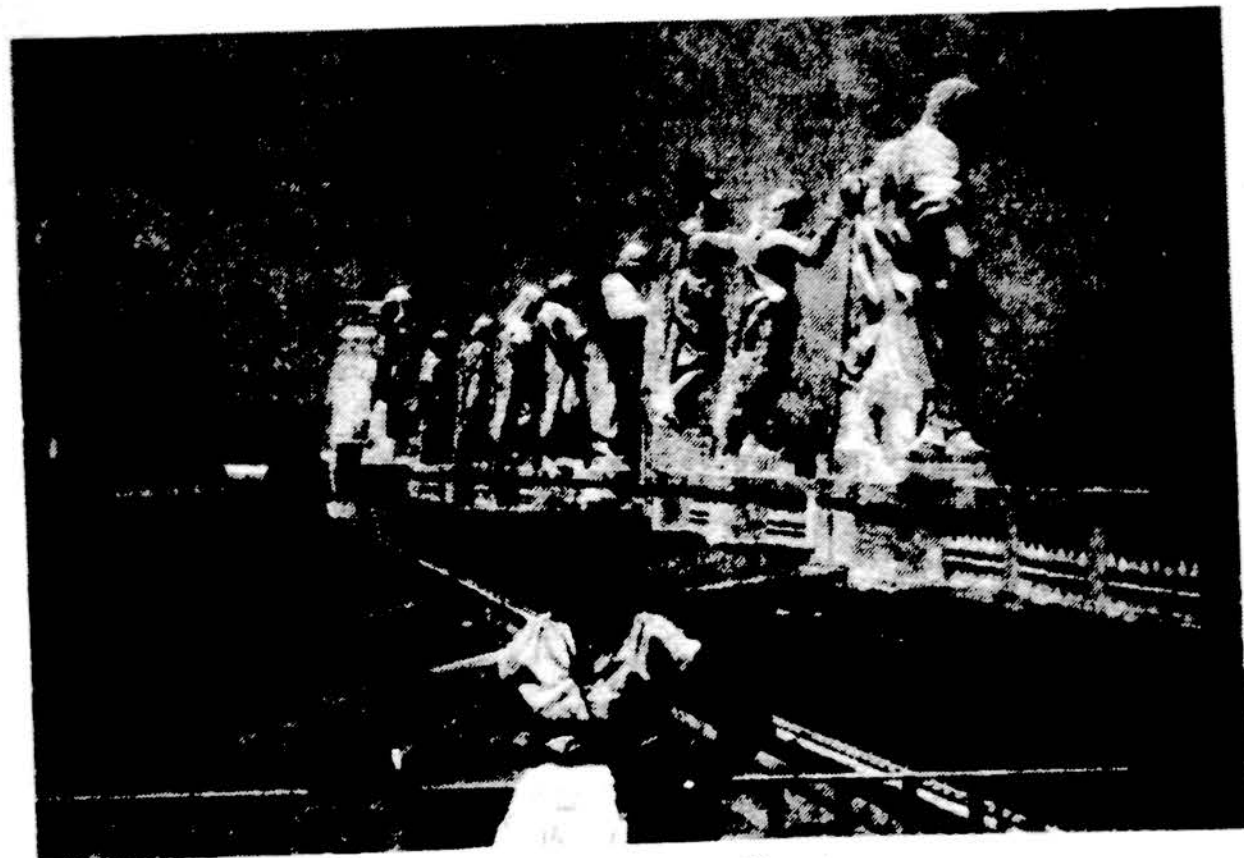
Ne vyturėlis
Pievoj trena,
Tik verkia velei
Auto sirena.

O ar nematom
Mes darbo vaisių —
Kovos granatom
Dėl žmogaus teisių?!

Ne, Nėr paguodos,
Širdelė mano,
Čia meilė rodo
Tik ant ekrano.

Tarp džakarandų
Prie pilkų rūmų
Širdis nuskendo
I nuobodumą.

(Iš spaudai ruošiamo naujo eilėraščių
rinkinio *Rožė saujoj*)

Autore ant Šv. Petro bazilikos stogo.

Šv. Petro bazilikos stogai, stogeliai ir senosios čerpos.

tik senos, bet ir naujos. Tik prieš 7 metus po-
kėjo Šv. Petro aikštėje šūviai į Joną Paulių
II. Piktas pasaulis nekencia taikdumui ir
tiesos skelbėjui. O šiandien — aidai giesmė
naujam palaimintajam Dievo Tarnui Jur-
giui. Ir man lemta tą giesmę girdėti; ir lem-
ta knygon įsidėti rūtų šakelę nuo Palaimin-
tojo kabo: su meile skinta, iš tolimos Lietu-
vos atvežta, nuoširdžiai dovanota...

Sudie, didžiųjų Roma — Michelandželo,
Rafaelio, popiežių ir kardinolų. Sudie,
mažųjų Roma — švelnios, paslaugios seselės
Terentos, tėviško kun. Domininko. Dar
turtėtų būt devintas palaiminimas kuklie-
siems ir nuoširdiesiems.

Grįžta žvilgsnis pro liekną S. Maria Mag-
giore varpinę, pro Quirinalą. Čia kažkur prie
via del Tritone turi būt ir tu, Trevi fontane
Neįžiūri per jūrą stogų ir bokštų. Sudie!
Nebegaliu įmest tau pinigėlio. Reidžia, kad
nebegrįšiu? O gal vėl bus atlaidys tavo bur-
tai? Juk mano akys šį kartą matė džiaug-
mingą ir majestotišką Romą.

(Rus daugini)

Stratfordo festivaly:

Elegantiškas „As You Like It“ pastatymas

ALFONSAS NAKAS

Kaip William Shakespeare „Romeo and Juliet“, taip ir „As You Like It“ pastatyta The Third Stage teatre. Tas pats abiejų veikalų režisierius, išradinasis Robin Phillips. Tie patys ir pagrindiniai aktoriai, The Young Company nariai. Kaip anksčiau mano aprašytoji tragedija, taip ir ši lengvutė farsiška komedija sušiuolaikinta — aktoriai aprenkti devynioliktojo šimtmečio galo ar dvidešimtojo pradžios rūbais, naudojami ne gausūs šių laikų butaforiniai reikmenys (dail. Patrick Clark).

Man teko matyti liepos 10-tosios spektaklį. Taigi, aktoriaus jau gerai įsivaizdinus, pastatymo trukmei maždaug įpusėjus (vaidinti pradėta gegužės 28, repertuare pasiliks iki rugsejo 6).

Su Šekspyro veikalais susipažinusieji gal prisimins, kad tai viena iš pačių trumpiausių, „lengviausių“, žaismingiausių jo komedijų. Tragiškų scenų, kaip kitose, čia nėra su žiburiu neieškok. Tiesa, kunigaikštis Frederick (Michael Hanrahan) pagriaudėja dukterėčią Rosalindą išstremdamas, pagrasina mirtimi, jei ji iš akių nedings, bet ir vaikui žiūrovui aišku, kad čia nieko blogo neatsitiks. Anksčiau su didikū būriu išstremtas ir Ardenų girioje apsigyvenęs jo brolis, kunigaikštystės teisėtas valdovas Duke Senior (William Webster) tremtyje jaučiasi labai gerai. Jis ir jo pavaldiniai ten džiaugiasi sveiku oru, pora mėnionių rūbais apsirėngusių merginų (statistinė) verda jiems sriubas ir kava, vyresnieji filosofuoja, jaunimas draugauja su pagirių ūkininkais bei piemenimis, niekas asarų nelieja, nebent iš meilės padūsaudami. Abiejų kunigaikščių rolių trumpas ir mažareikšmės. Intriga pina keturios įsimylėlių poros ir vienas cinikas.

Visu, ir čia aprašomojo, „As You Like It“ spektaklių centras — Orlando ir Rosalind, ypač pastaroji. Jei ši pora sugeba žiūrovą stebinti, džiuginti, linksminti, kitiems galima kiti kiti atleisti. Šio pastatymo Rosalinda — Nancy Palk. Ji buvo švelniai kokiška, vaidino su ūpu, savo entuziazmu mokojo užkrestį ir Orlando, ir žiūrovus. Iš trijų anksčiau mano matytų Rosalindų tik Maggie Smith buvo nuostabesnė. Per savaitę Nancy Palk pamačius dviejose tokiose skirtingose rolėse („Romeo and Juliet“ — Auklė) ryškėja didelės aktorės profilis. Nigel Hamer Orlando vaidmenį irgi švętejo įsimylėjusio jaunuolio entuziazmu, bet tiek fizine išvaizda, tiek vaidyba atrodė truputį per jaunas.

Iš dviejų lygiai svarbių antraeilių porų pirma prisiminsiu klouna Touchstone, ir piemenaitę Audrey, nes klounas pirmiau išrašytas programoje. Touchstone, kaip žinome, buvo kunigaikščio juokdarys, i kuri beveik visi kreipiasi su „fool“ ir tuoj susiduria su jo aštraus liežuvio stipria logika. Daugelyje pastatymų jis devy cirko klouno rūbus. Šio pastatymo Touchstone, Albert Schultz, tiek lengva šiuolaikine apranga, tiek išvaizda panėšėjo į maždaug antro kurso studentą. Malonus jaunas gudragalvis! Toks, kad ir kitiems šnekant, taigi „vaidinant“, negalėjai jo scenoje nematyti. Marion Adler, prieš savaitę moderni, cigaretės rūkanti ir haibolus geriojanti Lady Capulet, čia buvo saikingai šaržuota tamsuolė, kutvela, bet jau pakykusi Audrey.

Trečios poros vyriškį Silvijų

Scena iš Stratfordo festivalyje šiais metais statytos Šekspyro komedijos „As You Like It“: Susan Coyne (Phebe) ir John Ormerod (Silvijus).

Nuotrauka Michael Cooper

labai gerai vaidino John Ormerod. Vaidino toki nekaltą, taurų, isimylėjusį iki ausų, niekam neturintį apykantos, dėl mylimosios pasiryžusį bet ką atlikti. O ta mylimoji tai piemenaitė Phebe, kurią vaidina Susan Coyne, prieš savaitę matytoji Julieta. Kad Susan Coyne ka-

prizingą piemenaitę suvaidino gerai, pasakyti nebeužtenka. Čia jos vaidyba — kažkas retai matyto, kažkas nepaprasto! Ypač, kai prieš vyrų Ganymede apsimečiusią Rosalindą ji staisėsi, strikėjo, koketavo, savotiškai „baleta“ šoko. Čia ji toli pralenkė save — Julieta ir

gal daugiau žiūrovų dėmesio sulaukė, negu pati šio spektaklio žvaigždė Rosalinda. Apie ketvirtąją porą, Celia (Melanie Miller) ir Oliver (Weston McMillan), kaip apie isimylėlius nėra ko kalbėti. Jų suporavimas — kvailiausia dirbtinybė. Bet abu aktoriai labai ge-

Judita Vaičiūnaitė ir Vytautas Kubilius Chicagoje

Pentadienį, rugsejo 18 dieną, 8 v.v., Chicagos Jaunimo centro mažojoje saleje įvyks vakaras su svečiais iš Lietuvos — poete Judita Vaičiūnaitė ir literatūros kritiku Vytautu Kubiliu.

Judita Vaičiūnaitė (gimusi 1937 metais Kaune) yra viena iš žymiausių šių laikų lietuvių poetė, šešiolikos poezijos rinkinių autorė. Jos poezija miestietiška. Vyrauja asmeniškos temos, bet taip pat svarbi vieta jos kūryboje užima Lietuvos istorija. Išėjvijos kritikė Ilona Gražytė-Maziliauskienė apie Juditos Vaičiūnaitės poeziją sako: „Jos poezija nėra niekad apkrauta intelektualiniais konceptais; spalvinga ir sen-

suali, ji netelpa iš anksto nustatytiuose minties rėmuose... Jos autentiškumas neapsprendžiamas įvaizdžių pasirinkimu. Poetės vidinio peizažo jautrumas pasireiškia įvaizdžius, geriausiai ji pe. duodančius“. Judita Vaičiūnaitė rugsejo 18 d. vakarą skaitys savo poeziją.

Vytautas Kubilius (gimęs 1928 metais Aukštadvarėje prie Rokiškio) yra vienas iš geriausių žinomų Lietuvos kritikų. Šiuo metu jis dirba Lietuvių kalbos ir literatūros institute. Yra daugelio knygų autorių, ju tarpe monografių apie atskirus lietuvių rašytojus, literatūros mokslo veikalų: „XX amžiaus lietuvių lyrika, Lie-

tuvų literatūra ir pasaulinės literatūros procesas, tik praėjusiais metais išėjusio *Žanrų kaita ir sintezė*. Vytautui Kubiliui pažįstami ir išėjvijos poetai. Yra rašęs apie Joną Aistį, Faustą Kiršą, Stasi Santvarą ir galiausiai apie Bernardą Bradzonį. Vytauto Kubiliaus literatūrinė kritika yra esejistinio pobūdžio, pasižymi puošniu stilium ir skvarbia mintimi. Ne viena jo knyga buvo recenzuota išėjvijos spaudoje. Rimvydas Šilbajoris apie Vytauto Kubiliaus kritiką yra rašęs: „Staiga pasidarai dekingas Kubiliui už jo poetiškus polinkius: visai nesvarbu pasidaro nei poezijos istorijos raida, nei klasifikacijos, nei idėjos, o tik malonu matyti, kaip žmogus su širdimi ir su žodžio dovana gali gražiai ir taip labai taikliai apibūdinti tikrą poetę (Salomėja Nerį)“. Pentadienio, rugsejo 18 d., vakaro programoje Vytautas Kubilius dalyvaus pokalbyje su Bronium Vaskeliu, Lituanistikos katedros Illinois universitete Chicagoje vedėju. Pokalbio tema — „Dabartinis persitvarkymas Sovietų Sąjungoje ir lietuvių literatūra: praeitis, dabartis ir lūkesčiai“.

L. m.

• THE OBSERVER vol. 4 no. 6 (June-July 1987). Menesinis laikraštis anglų kalba, leidžiamas Amerikos Lietuvių Romos Katalikų Federacijos. Vykdomasis redaktorius — Jonas Kuprys. Redakcijos ir administracijos adresas: The Observer, 4545 West 63rd Street, Chicago, Illinois 60629. Metinė prenumerata — 10 dol., Kanadoje ir užjūryje — 15 dol. Šio numerio demesio centre — Lietuvos krikščionybės jubiliejaus iškilmes Romoje ir Jurgio Matulio beatifikacija. Kiti straipsniai skirti persekiojamų Lietuvos tikinčiųjų klausimui (komentuojant ypač filipiniečio kardinolo Jaime Sin vizitą okupuotoje Lietuvoje), latvių demonstracijoms Washingtone, Amerikos lietuvių politinei veiklai. Ypač demesio vertos Tevo Antano Saulačio, SJ įžvalgos į lietuviškas krikščioniškojo tikėjimo formas — šiame numeryje tęsiama jo straipsnių šia tema serija.

Judita Vaičiūnaitė

Nuotrauka Algimanto Kunciaus

Chicago teatruose

Operetė „Oklahoma“

Viena iš skambiausių operetėjų ar, kaip šiame krašte daugiau vadinama, miuziklų yra „Oklahoma“, sukurta tokio talento, kaip Richard Rodgers, pagal Oscar Hammerstein libretą. Čia tiek skambių melodijų, kad kai kurios jų pasilieka klausytojo atmintyje, mėgstamos niūniuoti ir dainuoti. Kai „Oklahoma“ 1943 metais buvo pastatyta Broadway, ji išsilaukė per tūkstantį spektaklių.

Dabar ja Chicagoje stato Drury Lane teatras, 2500 West 95th Street, labai netoli nuo Marquette Parko, didžiosios lietuvių kolonijos Chicagoje. Vaidinime šalia daugybės skambių dainų, yra ir šokio, baletų, gausu romantikos, varžybų dėl vedyboms pageidaujamų nuotakos, įjungta ir Texas valstijos folkloro. Pastatymas patrauklus, švarus, užtesia tik porą valandų. Tas scenos kūrinys daugelio vadinamas Amerikos klasiku. Chicagoje šis pastatymas reikiama surežisuotas Dominic Missimi, kuris yra ir daugelio ivairių miestų operų režisierius, pagerbtas Jeff žymeniu, Northwestern universiteto teatro kuro dėstytojas.

Mums įdomu, kad šio pastatymo muzikinis direktorius yra latvių tremtinių sūnus Ed Kalnins, baigęs De Paul universitetą. Jis kviečiamas su muzikine programa radijo ir televizijos stočių. Pasakojo, kad jo motina moka lietuvių kalbą.

Aktorių sudėtis rinktinė. Ale-ne Robertson laimėjusi Jefferson žymenį, John Ruess baigęs Ambrose universitetą, Mary Easterling dalyvavusi Lawrence Welk programose, Steve Hildebrand baigęs Marquette universitetą, dalyvauja televizijoje, Thomas Sandri ir Kim Mallery baigę Northwestern universitetą, Judy Kaplan laimėjusi Jefferson žymenį.

Miuziklas apie Seurat

Pirmaujantis Chicagoje Goodman teatras savo sezoną užbaigdamas pastatė miuziklą „Sunday in the Park with George“. Šis scenos kūrinys su pasisekimu ejo Broadway teatre, o dabar Goodman teatras turėjo net keturis kartus pratęsti jo pastatymus, net iki rugsejo 5 dienos, toks didelis buvo juo susidomėjimas, ir tai labai petyntas. Pastatyme vaizduojamas prancūziškas neimpresionizmo dailininko, rybą skaitys Gintarė Remeikytė, Liūnė Sutema ir Judita Vaičiūnaitė. Visas dienas vyks Gintarės Mažeikos fotografijų paroda. Suvažiavimo registracija tvarko Lakštonė Vėžienė, 7338 South Sacramento Avenue, Chicago, Illinois 60629.

Bradley Mott, Dale Morgan ir Paula Scrofano scenoje iš „Sunday in the Park with George“. Goodman teatro pastatyme. Chicago Meno instituto lankytojai atpažins detalę iš Georges Seurat paveikslo „Sunday Afternoon on the Island of La Grande Jatte“.

Nuotrauka Kevin Horan

čia ir pastatymo pavadinimas.

Žiūrova stebina kaip draminių, veikalo, taip ir pastatymo išradinumas ir turtingumas. Scenoje gausu paryžietiško charakterio iš 19 šimt. spalvingumas, giliai išpūdingos Seurato tapybos reprodukcijos, nuostabūs scenų pakeitimų techniškas įvairumas, išradingas režisūros pasireiškimas. Antras veiksmas koncentruojasi apie Seurato vaikaitį, besireiškiantį maždaug šimtmečiu vėliau. Ivedamos vaizduojamos ir kitos modernios priemonės. Naujas teatro režisierius Michael Maggio puikiai užsirekomendavo. Antras veiksmas blankesnis, bet taipgi įdomus. Miuziklo libretas — James Lapine kūryba. Šis autorius dirbęs Yale dramos mokykloje. Kompozitorius Stephen Sondheim sukūręs ypač savitą muziką. Ji moderni, bet ne tranki, patraukli savo naujumu, nors klausytojas neišsineša nė vienos melodijos, kurią galėtų niūniuoti.

Aktorių kolektyvas — su plačiu patyrimu. Gretchen Albrecht baigusi Cincinnati konservatoriją, Etel Billig dalyvavusi daugiau kaip 200 pastatymų, Deanna Dunnagan dalyvavusi televizijoje ir Broadway pastatymuose, Linda Emond su magistrės laipsniu, Sharon Flynn — Lyric operos dailininkė. Seurata vaizduojantis John Herrera studijas išėjęs Loyola universitete, vaidinęs Broadway. Miranda Kahlach žinoma iš televizijos. Catherine Lord baigusi Cincinnati konservatoriją, Stan Staggs dalyvavęs Arkansas operos pastatymuose, Bradley Mott vaidinęs daugelyje radijo dramų, dėsto vaidyba ir dainavimą Columbia kolegijoje. Visas pastatymas labai aukšto lygio.

Juoz. Pr.

Vytautas Kubilius

Nuotrauka Algimanto Kunciaus